

MISKOLCI EGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

dr. Rokolya Gábor

A KÖZJEGYZŐI INTÉZMÉNY FEJLŐDÉSE A POLGÁRI KORBAN

PhD értekezés tézisei

MISKOLC

2012

A kutatási téma előzményei

Magyarországon a XIX. század közepén a középkori jogfejlődés részeként továbbélt hiteles helyek, vármegyei és városi jegyzők már nem elégtették ki a polgári kor gazdasági viszonyainak megfelelő közhitelességi igényeket.

A polgári kor szükségleteinek, az ipari és kereskedelmi fejlődés közhitelességi igényeinek az először a nagy francia forradalom során bevezetett polgári közjegyző intézménye felelt meg.

A közjegyzőség intézményét rövidesen átvették a rajnai német tartományok, később pedig Poroszország is. Ausztriában először az 1850. szeptember 29.-i legfelsőbb nyílt parancs vezette be a jegyzőséget az első jegyzői rendtartás életbeléptetésével. Ezt követte az 1855. május 21-i jegyzői rendtartás, amelynek a területi hatálya csak Ausztriára terjedt ki.

I. Ferenc József az 1858. február 7-én kelt császári pátenssel az 1855. évi osztrák jegyzői rendtartás hatályát Galíciára, a Krakkói nagyhercegségre, Bukovinára, Magyar-, Horvát- és Tótországra, Erdélyre, a Szerb vajdaságra és a Temesi bánásra is kiterjesztette Mivel Magyarországon a jegyző elnevezést a közigazgatásban a községi és a városi jegyzők is használták, a közjegyzők a császári és királyi közjegyzői cím használatára voltak feljogosítva. A császári pátenssel bevezetett császári közjegyzőség intézménye a magyar jogrenddel nem volt összeegyeztethető, ezért 1861-ben az Országbírói Értekezlet határozata nyomán eltörölték.

Az 1858. évi császári pátenssel bevezetett császári közjegyzői intézmény a rendeltetését nem tudta betölteni, hiszen a megszűnéséig eltelt mintegy két és fél éves időtartam nem tette lehetővé, hogy a jogkereső közönség az intézmény előnyeit élvezni is tudja. Ugyanakkor az Országbírói Értekezlet restauráló ajánlása, amellyel újból a hiteles helyekre bízta volna a közhitelességi tevékenység gyakorlását, a polgári kor igényeinek már nem felelt meg. A bíróságok, az ügyvédi intézmény jogi szabályozása és a bírósági végrehajtói rendszer kiépítésével a polgári igazságszolgáltatás rendszere a kiegyezést követően jött létre.

A közhitelesség iránti igény polgári kornak megfelelő megoldása a közjegyzői intézmény bevezetését igényelte.

A királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. törvénycikket az Országgyűlés mindkét házában 1874. november 30-án hirdették ki. A törvénycikk a közjegyzői székhelyek számának megállapítását, valamint a közjegyzői díjszabás meghatározását igazságügyi miniszteri hatáskörbe utalta, így az intézmény tényleges létrehozatalára és az első közjegyzők kinevezésére csak 1875. augusztus 1-jével kerülhetett sor.

A királyi közjegyzőséggel, valamint a közjegyzőséget megelőző magyar közhitelességi szervekkel kapcsolatban már jelentek meg művek, azonban a magyar királyi közjegyzőségre vonatkozó átfogó tudományos munka még nem készült el.

Az értekezés fő célja:

A királyi közjegyzőségre vonatkozó jogi szabályozás átfogó elemzése az intézmény létrejöttétől a megszüntetéséig, valamint a királyi közjegyzőség „eszmetörténetének” bemutatása. A közjegyzői intézmény eszmetörténeti bemutatását jól kiegészíti a közjegyzői kar kiemelkedő egyéniségeinek feltárt szakmai életútja. Az intézménytörténeti bemutatás során nemcsak a közjegyzői szakirodalom, hanem az ügyvédi és bírói szakírók tárgyra vonatkozó munkásságának ismertetése is célkitűzés volt.

Az értekezés elkészítésének kutatási módszerei:

A közjegyző jogi szakírók munkássága mellett a királyi közjegyzői kamarák, valamint a Magyarországi Királyi Közjegyzők Országos Egylete tevékenysége, a közjegyzői kongresszusok és vándorgyűlések tudományos eredményeinek elemző bemutatása is a kutatási módszer részét képezte.

Az intézményre vonatkozó jogi szabályozás értékelő elemzése, a királyi közjegyzőség felépítése, működése, hatáskörei aspektusából megalapozta az eszmetörténeti bemutatást. A magyar közjegyzőség eszmetörténetét jogtörténeti aspektusból indokolt összehasonlítani a tárgyalt kor európai országában létező intézményekkel is, elsősorban a korlátozott jogkört biztosító német típusú, főként az osztrák és a bajor intézményi szabályozással.

Az értekezés a közjegyzői intézményre vonatkozó jogi szabályozás bemutató elemzésére is vállalkozott.

A királyi közjegyzőség felépítésére, működésére és hatásköreinek változására alapvetően a királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. tc. ad útmutatást. Ezért kiemelt fontossággal bírt a törvény megalkotásához vezető folyamat bemutatása, a szakmai, országgyűlési bizottsági és ülési viták ismertetése.

A királyi közjegyzőség hatáskörének bővítése a közjegyzői Novella előtti időszakban: a közvégrendeletek, váltó óvások, csőd, értékpapír megsemmisítési és kézizálog, valamint végrehajtási ügyekben.

Levéltári források használata:

A közjegyzőség eszmetörténetének megalapozásához elengedhetetlen a közjegyzői kamarák iratainak levéltári kutatása. Amíg a közjegyzői iratok kutatása más tudományágak, például a szociológia és a társadalomtörténet számára bír jelentőséggel, addig az intézmény történetére a kamarai iratok adnak mélyebb betekintést.

A királyi közjegyzői kamarák iratai a területi levéltárakban találhatóak. A királyi közjegyzőségre vonatkozó alapvető forrás a Budapest Főváros Levéltára, amely intézmény a társ kamarák iratait is megőrizte a Budapesti Kir. Közjegyzői Kamara mellett, mivel a korabeli gyakorlat szerint a kamarák általában megküldték egymásnak az előterjesztéseiket, illetve a kamarai ülésekről szóló jegyzőkönyveket. A magyarországi területi

levéltárak anyaga hiányos, esetenként töredékes iratanyagot tartalmaz. Az utódállamokban működő levéltárak nem őrizték meg a közjegyzői kamarák iratanyagát. Az Igazságügyi Minisztériumhoz írt közjegyzői kamarai felterjesztések, emlékeztetők egyedüli forrásai a levéltárak.

A tárgyalta kor jogi folyóiratai közjegyzőségre vonatkozó tanulmányai, kisebb cikkek értékelő ismertetése :

Kiemelten fontos a *Jogtudományi Közlöny*, mivel annak alapítója Ökröss Bálint a kir. közjegyzőkről szóló törvény megalkotója, az MTA levelező tagja, és a Budapesti. Kir. Közjegyzői Kamara elnöke. A kiegyezést követő időszak jelentős közjegyzői forrásanyagú folyóirata volt az Új Themis, és A Jog.

A közjegyzői kar saját folyóirata a *Kir. Közjegyzők Közölnye* (korábbi nevén: Folyóirat a perenkívüli törvénykezés és a közjegyzői gyakorlat számára) kisebb szünetekkel 1895-1944 között segítette a közjegyzőség érdekérvényesítő törekvéseit (korabeli kifejezéssel: a „közjegyzőség mozgalmait”), tudományos tevékenységét.

A relatíve alacsony létszámú közjegyzőség a közjegyzői egyesület révén jogi szakmunkák megjelentetésére is vállalkozott, illetve egyes munkák szerzői kiadásban jelentek meg.

Az intézménytörténeti bemutatás során nemcsak a közjegyzői szakirodalom, hanem az ügyvédi és bírói szakírók tárgyra vonatkozó munkásságának ismertetése is célkitűzés volt.

A magyar közjegyzőség eszmetörténetét jogtörténeti aspektusból indokolt volt összehasonlítani a tárgyalta kor európai országaiban létező közjegyzői intézményekkel is, elsősorban a korlátozott jogkört biztosító német szabályozással.

A közjegyzőség eszmetörténetének korszakolása:

A közjegyzői intézmény eszmetörténetének bemutatása korszakolásában eltér a magyar köztörténet korszakaitól, mivel az intézménytörténet belső fejlődését vette figyelembe.

Az értekezés prologusában ismerteti a császári és királyi közjegyzőség intézményét (1858-1861), majd az alábbi szerkezeti felosztás szerint tárgyalja a közjegyzői intézmény történetét:

A királyi közjegyzői intézmény bevezetése, a törvény előkészítése és megalkotása (1866–1875)

A királyi közjegyzői szervezet kiépülése és működése a közjegyzői törvény novellájáig (1875–1886)

A királyi közjegyzőség helyzete 1886 és 1894 között

A közjegyzői intézmény helyzete és mozgalmi 1895 és 1926 között

Királyi közjegyzőség a két világháború között és a II. világháború idején (1927–1945)

A polgári közjegyzői intézmény megszüntetése (1945–1949)

Az értekezés eredményei:

Az értekezés alapvetően a közjegyző intézményre vonatkozó jogi szabályozás és az ezzel kapcsolatos jogi irodalom („közjegyzői eszmetörténet”) bemutató elemzése. A teljes körű jogi szabályozás és jogi háttér ismertetése megkövetelte a kor magánjogi joganyagának a választott téma szemszögéből történő teljes áttekintését.

Az igazságszolgáltatás reformja keretében került sor a királyi közjegyzői intézmény bevezetésére.

A királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. tc. viszonylag kis hatáskört adott a közjegyzők részére. Ez megmutatkozott abban, hogy a közjegyzői okirati kényszer eseteit szűk körben vonta meg, és a közjegyző hatásköre a közokiratok készítésén kívül a végrendeletek készítésére, a tanúsítványok kiállítására, az okiratok és értékek őrzésére terjedt ki. A hagyatéki eljárás keretében történő leltárfelvétel és tárgyalás csak bírói megbízás esetén volt lehetséges. A közjegyzői törvény novellája az 1886. évi XVII. tc. a remélt mértékben nem bővítette a közjegyzők hatáskörét.

A módosítás főbb rendelkezései a közjegyzők kinevezési feltételeire, a közjegyzői kamara jogosítványaira, a hitbizományi leltározásra valamint a csődeljárásban való közreműködésre vonatkoztak.

A közjegyzőség helyzete 1886 és 1894 között a közjegyzői novella hatálybalépését követő időszakban sem javult érdemben.

A közjegyzői irodák ügyfélforgalmának elemzése azt mutatta, hogy a hitelesítési ügyletek adták az ügyszámok döntő többségét, amelyeket alacsony díjak ellenében készítettek a közjegyzők. Ebben az időszakban már jelentkezett a közjegyzői kar és az ügyvédi kar közös problémája, a községi jegyzők magánokirat készítési gyakorlata. A közjegyzők érdekvédelmére megalakult közjegyzői egyesület 1886-ban emlékiratot intézett a törvényhozáshoz, a telekkönyvi betétek, a földadókönyv, és az állandó kataszter szerkesztéséről, illetve a vonatkozó rendeletek módosításáról.

A közjegyzők javaslata e körben a közjegyzői okirati kényszer előírására vagy legalább a névaláírás-hitelesítésére előírására irányult.

Az 1894. évi XVI. tc. a hagyatéki tárgyalások lefolytatását kizárólag a közjegyzőkre bízta és ezzel a királyi közjegyzői irodák fenntartásának stabilitását biztosította.

A XX. század fordulóján Charmant Oszkár fiumei királyi közjegyző kezdeményezésére jelent meg az a közjegyzői folyóirat, amely eszköze lett a közjegyzői reformtörekvéseknek.

1900 és 1922 között négy közjegyzői kongresszus megtartására került sor, amelyek a közjegyzőség helyzetének értékelése mellett felvették a harcot a községi jegyzők magánmunkálatai és az ügyvéd közjegyzőség elmélete ellen.

Az 1900-as évek elején a polgári törvénykönyv, a polgári perrendtartás, és a váltó törvény kodifikációjának a közjegyzői intézmény legnevesebb szakírói Weinmann Fülöp, Baranyi Béla, Holitscher Szigfrid és Baditz Lajos segítettek észrevételeikkel és tanulmányaikkal. A magánjogi kodifikációt hivatásuk jellegénél fogva elsősorban az öröklési jogi résznél véleményezték, de Baditz Lajos monográfiája a teljes polgári törvénykönyv tervezetének átfogó bírálatára vállalkozott.

A vesztes első világháború és az azt követő trianoni békeszerződés új, a korábbiaknál szűkebb kereteket adott a közjegyzői érdekképviseltek számára, hogy érdekeiket és törekvéseiket érvényesíteni tudják. Charmant Oszkár halálát követően egy új közjegyzői nemzedék jelentkezett, amelynek meghatározó alakja volt Fekete László, akinek a szerkesztésében sikeresen újraindult a közjegyzőség szakmai folyóirata, a Királyi Közjegyzők Közlönye. A lap 1927. januárjában történt újraindulása a közjegyzői hivatás történetében egy új korszakot jelöl. Az újjáéledő közjegyzői szervek elhatározták az évenkénti vándor közjegyzői gyűlések tartását.

A megtartott vándorgyűlések folyamatosan napirenden tartották a közjegyzői reformok bevezetését, a közjegyzői rendtartás és az örökösödési eljárási törvények módosítását.

Több tervezetet dolgoztak ki ebben a tárgykörben, azonban ezek országgyűlési megtárgyalására nem került sor.

A polgári közjegyzői intézmény megszüntetése 1945 – 1949 között zajlott le. A királyi közjegyzőket is érintették az igazolóbizottságok valamint a népbíróságok eljárásai. Módosították a közjegyzői kinevezés feltételeit is azzal, hogy lehetővé tették az ügyvédi képesítés birtokában az egyszerűsített közjegyzői kinevezést. 1948-ban az Igazságügyi miniszter törvényi felhatalmazást kapott arra, hogy bármelyik közjegyzőt elmozdíthassa az állásából. A közjegyzői intézmény „népi-demokratikus” jellegű magánközjegyzőséggé alakításáról az elképzelések nem vezettek eredményre, mivel a kormány a 4090/1949. (VI.14.) Korm. számú

rendeletével a közjegyzői állásokat állami közszolgálati állásokká szervezte át.

1949. december 31-én a polgári közjegyzőség működése megszűnt, és az igazságügyi miniszter a meglévő közjegyzőknek csak csekély hányadát vette át állami szolgálatba.

A polgári közjegyzői intézmény helve és szerepe az igazságszolgáltatás rendszerében:

A közjegyzői intézmény a bírósági és az ügyvédi szervezet között helyezkedett el az igazságszolgáltatás rendszerében. Létrejöttét és fejlődését elsősorban az ügyvédség érdekei befolyásolták, ám fejlődésének első szakaszában meghatározó volt az ún. bírói megbízások rendszere, illetve a későbbi időszakban a hagyatéki eljárások lefolytatása, ami egy szoros hivatali kapcsolatot alakított ki a bírói szervezettel.

A magyar közjegyzőség igazságszolgáltatáson belüli helyének meghatározását, valamint az egyes hatáskörök kijelölését az ügyvédek nagymértékben befolyásolták. Az ügyvédi és közjegyzői kar történetét a két hivatás közötti egyenlőtlen küzdelem és az időnkénti együttműködés jellemezte. Az ügyvéd szakírók egy része felismerte a közjegyzői intézmény specifikus jellemzőit, és hozzájárult a közjegyzőket ért támadás elhárításához, másik része viszont a közjegyzőség létének megkérdőjelezéséig is eljutott. A bíróságok, illetve a közjegyzőség együttműködését a szabad hivatás, illetve a közhivatalnoki pálya különbségei determinálták. A bíró szakírók tanulmányai a közjegyzőség általános helyzetét nem érintették, inkább az volt a jellemző, hogy egy-egy részkérdést, például a közjegyzői díjszabás egyes vitás kérdéseit tették elemzésük tárgyává.

Az értekezés fenti szempontokat tükröző, kutatási eredményekkel kiegészített tudományos szintézise a magyar királyi közjegyzőség –mint az igazságszolgáltatás közhitelességi feladatait ellátó jogász kar-kiemelkedő elméleti és gyakorlati felkészültségét igazolja. A közjegyzőség kiemelkedő

alakja, Charmant Oszkár szerint a közjegyzőség a magyar jogtörténetben a hiteles helyek szerepét vette át, amely az igazságszolgáltatásban az „igazság immanens erejét” képviselte.

Az értekezés tárgykörében megjelent publikációk:

Rokolya Gábor dr.: Az öröklés Szegeden a reformkorban. *Somogyi-könyvtári Műhely*, 1978. 1–4. szám.

Rokolya Gábor dr.: A hiteleshelyek működése Magyarországon. *Közjegyzők Közlönye*, 2002. 11. szám.

Rokolya Gábor dr.: Az özvegyi öröklés története a magyar jogban. *Közjegyzők Közlönye*, 2004. 3. szám.

Rokolya Gábor dr.: Közjegyző portrék a múltból. *Közjegyzők Közlönye*, 2006. 11–12. szám.

Rokolya Gábor dr.: Ökröss Bálint királyi tanácsos és királyi közjegyző. *Közjegyzők Közlönye*, 2007. 7–8. szám.

Rokolya Gábor dr. (szerk.): *700 éves a közjegyzőség Magyarországon. A 2008. november 27-i jubileumi konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata*. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2008.

Rokolya Gábor dr.: Charmant Oszkár a királyi közjegyzők szellemi vezére. *Közjegyzők Közlönye*, 2008. 10–11. szám.

Rokolya Gábor dr.: A polgári kor újpesti közjegyzői. *Újpesti Helytörténeti Értesítő*, 2009. 4. szám.

Rokolya Gábor: *A polgári közjegyzőség emlékezete (1875–1949)*. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2009.

Rokolya Gábor: *The Beginnings of Modern Notariat in Hungary (1875–1949)*. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2010.

Rokolya Gábor (szerk.): *Okleveles históriák. Válogatás a magyar közhitelesség irataiból 1441–1848*. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2010.

Rokolya Gábor: *Az első rozsnói közjegyző. Dr. Markó Sándor élete és munkássága*. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2011.

Rokolya Gábor: *Prvý rožňavský verejný notár. Život a dielo Dr. Sándora Markóa*. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 2011.